

УДК 351.761(477)

Л. А. Деткова,
аспірантка кафедри підприємницького та комерційного права ОНЮА

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ТА ОБІГУ АЛКОГОЛЬНИХ НАПОЇВ І ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ В УКРАЇНІ

На етапі формування ринкової економіки, який переживає сьогодні Україна, на особливу увагу заслуговує проблема державного регулювання виробництва та обігу алкоголю та тютюна. Визначаючи правові інституції, покликані врегулювати виробництво і продаж спиртних напоїв та тютюнових виробів, держава виконує декілька складних і взаємовиключних завдань: демонструє ступінь реалістичності й виваженості своєї політики з цієї проблеми; виконує завдання наповнення дохідної частини бюджету; дбає про фізичне і духовне здоров'я нації; захищає інтереси споживачів від шкоди, заподіяної недоброякісною продукцією, тощо.

Однією з важливих складових комплексної проблеми державного регулювання «алкогольно-тютюнової справи», яке здійснюється, в першу чергу, правовими засобами та зусиллями спеціально уповноважених державних органів, є питання створення правових основ виробництва та продажу алкогольних напоїв та тютюнових виробів.

Проблема вдосконалення законодавства, що регулює відносини, які виникають у процесі руху товарів від виробника до споживача, має об'єктивні причини, адже, чим складніша й багатогранніша сфера правового впливу, тим важче створювати для неї досконалий нормативно-правовий регулятор [1]. Дослідженням деяких питань даної проблеми займаються як практики, які безпосередньо причетні до алкогольно-тютюнової галузі, так і науковці-теоретики, а саме: В. Гончарук, А. Дрига, Е. Бойко, Я. Наумова, Т. Крушельницька. У роботах цих авторів розглядалися окремі аспекти проблеми регулювання діяльності з виробництва та обігу алкогольних та тютюнових виробів, зокрема, питання вдосконалення системи оподаткування даної галузі, пошуку ефективних методів боротьби з фальсифікатом та контрабандою тощо. Використання даного матеріалу було викликано нагальною необхідністю для всебічного та детального розгляду автором у даній роботі проблеми державного регулювання виробництва та обігу алкогольних та тютюнових виробів.

Галузь алкогольного та тютюнового виробництва в Україні за своєю прибутковістю для державного бюджету посідає одну з чільних позицій. Проте з точки зору ринкової економіки складається парадоксальна ситуація: статистика фіксує постійне зниження виробництва спиртних напоїв при стабільному рівні споживання. Відбувається цей процес унаслідок впливу багатьох факторів — нескоординованої регуляторної державної політики, інтенсивного росту тіньового ринку, постійного збільшення акцизного збору тощо. І це лише деякі з низки проблем, які виникають у галузі.

Тому завдання даної статті полягає у здійсненні аналізу окремих положень проблеми державного регулювання діяльності з виробництва та обігу алкогольних та тютюнових виробів в Україні, зокрема, у здійсненні аналізу сучасної нормативно-правової бази у сфері виробництва та обігу алкогольних напоїв та тютюнових виробів та виявлення тенденцій щодо подальшого регулювання і розвитку цієї галузі, особливо в аспекті правового регулювання.

Стислий аналіз стану алкогольної галузі в Україні свідчить, що місткість українського ринку алкоголю (за оцінками фахівців) оцінюється у 30–35 млн дал/год. Питома вага тінювого ринку складає за різними підрахунками і в різний період часу від 40–60%. На початок 2004 року на виробництво спирту було видано більше 80 ліцензій, алкогольних напоїв — 400, на оптову торгівлю цією продукцією — 900, а на роздрібну торгівлю алкогольними напоями — більше 96 тисяч ліцензій. І в цей же самий час кількість підприємств, які мають відповідні умови для здійснення такої діяльності, у 2–4 рази менше ніж видано ліцензій. Тільки незначна частина підприємств має відповідні умови для здійснення оптової та роздрібно торгівлі алкогольними напоями [2]. Усе це призводить до появи на ринку недоброякісних алкогольних виробів, виробництва та збуту фальсифікату.

З метою забезпечення об'єктивності оцінки сучасного функціонування алкогольно-тютюнової галузі проведемо аналіз її правового поля в розрізі основних регулюючих законодавчих актів, що вже вступили в дію, та тих, що плануються до прийняття (всього законодавчих, нормативних і методичних документів, які регламентують діяльність із виробництва та реалізації алкогольних напоїв та тютюнових виробів, в Україні налічується близько 400).

Першою спробою держави вдосконалити на законодавчому рівні регламентацію цієї сфери народного господарства був прийнятий 19 грудня 1995 року Закон України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» № 481/95 [3].

Цей закон визначає основні засади державної політики щодо регулювання виробництва, експорту, імпорту, оптової і роздрібно торгівлі спиртом етиловим, коньячним і плодовим, алкогольними напоями та тютюновими виробами, забезпечення їх високої якості та захисту здоров'я громадян, а також посилення боротьби з незаконним виробництвом та обігом алкогольних напоїв і тютюнових виробів на території України.

Починаючи з 1996 року до закону було внесено багато змін та доповнень. Серед останніх змін, які були внесені до вищезгаданого закону, слід відзначити Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо впорядкування обігу спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів» № 2189-IV від 18 листопада 2004 року [4], відповідно до якого в Законі України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» вводиться мораторій на будівництво нових державних підприємств із виробництва спирту до 1 січня 2010 року.

Ми вважаємо, що це рішення є цілком виправданим, тому що виробничі потужності вітчизняних спиртових заводів дозволяють щорічно виробляти більш 65 млн. дал спирту. За даними Агенції промислових новин, для задоволення потреб внутрішнього ринку досить трохи менше половини (40%) цього обсягу. Решту спирту та побічних продуктів (дріжджі та ін.) можна експортувати. За оцінками фахівців, потреба внутрішнього ринку України в харчовому спирті складає близько 9200 тис. дал та технічному спирті — 2700 тис. дал [5].

Розглядаючи питання державного регулювання виробництва та обігу алкогольних напоїв та тютюнових виробів, особливу увагу привертає до себе проблема акцизного оподаткування алкогольно-тютюнової продукції. На наш погляд, головною тенденцією акцизної політики залишається необґрунтоване встановлення ставок акцизного збору на дану продукцію. Це забезпечує надходження коштів до бюджету України за рахунок легального виробника, і тому, як одне з головних джерел гарантованих надходжень до бюджету, акцизні збори не забезпечують своє призначення внаслідок неефективної системи акцизного оподаткування.

Як свідчить аналіз різних підходів, наявних у світовій практиці, не існує єдиного підходу щодо визначального напрямку реалізації акцизної політики, яка повною мірою враховувала б баланс інтересів фіску та соціального регулювання. Кожна країна по-своєму встановлює такий баланс, виходячи з реалій часу, впливу тих чи інших політичних течій, трансформації суспільної свідомості та системи цінностей. Водночас загальні підходи, якими користуються країни Європейського Союзу, до входження в який готується Україна, цілком можуть бути прийнятими за основу при розробленні акцизної політики і в Україні [6].

Так загальне коло питань щодо активізації акцизного оподаткування в регулюванні виробництва та обігу алкоголю та тютюну, які сьогодні та в найближчій перспективі мають бути вирішені в Україні, охоплює такі: визначення оптимальних розмірів ставок акцизного збору; порядок зміни податкових ставок та одиниця виміру; рівень диференціації акцизних ставок; установлення співвідношення між акцизним збором і податком на додану вартість; скорочення пільг.

Щодо перспективного законодавства, яке планується найближчим часом прийняти для регулювання діяльності алкогольної галузі, то найбільшої уваги привертає проект Закону «Про виноград та вино», який уже пройшов перше читання у Верховній Раді України. Проектом закладено основні засади правового регулювання виноградарства та виноробства в Україні. Також проектом передбачається започаткування в Україні нової системи класифікації вин за походженням. Так ст. 12 законопроекту встановлює: «Назва вин контрольованих найменувань за походженням надаються кращим марочним винам, виготовлення яких забезпечено стійкою базою сировини специфічної зони вищої якості і які мають високу якість та стабільно випускаються. Усі стадії виробництва вин контрольованих найменувань за походженням повинні здійснюватися на підприємстві, розташованому у специфічній зоні виноробства» [7].

Введення класифікації вин за походженням, на нашу думку, повинне позитивно вплинути на розвиток та формування вітчизняного ринку вина, зокрема, стимулювати виноробні компанії мати повний цикл виноробства шляхом створення власної сировинної бази.

Слід зазначити, що подібна практика вже давно розповсюджена на Заході, де виробники зв'язуються з певним районом та й виноградниками, які там обробляються. Так у Франції існує класифікація: АОС — вина з найменуваннями, пов'язаними за походженням, Vins de Pays — місцеві вина регіону, Vins de Table — вина, вимоги до походження сировини для яких найбільш ліберальні. Інформація про походження вина до тої чи іншої категорії цієї класифікації прикрашає етикетку і прямо впливає на формування його вартості [8, с. 32].

Щодо характеристики тютюнового ринку, то його можна визначити як відносно стабільний та прогнозований. Реформування схеми оподаткування шляхом внесення змін до Закону України «Про ставки акцизного збору і ввізного мита на тютюнові вироби» від 6 лютого 1996 року № 30/96 [9] сприяло створенню передумов для нормалізації роботи галузі.

Внаслідок запровадження з 1 січня 2004 року адвалерної ставки у розмірі 5% від максимальної оптової ціни при незмінних специфічних ставках акцизного збору на тютюнові вироби були забезпечені стабільне зростання виробництва та збуту тютюнових виробів, адаптація тютюнової галузі до роботи в умовах повного забезпечення попиту за рахунок внутрішнього виробництва. У галузі відмічається перевиконання плану за відрахуванням до Держбюджету.

Відповідно до даних статистики, ринок споживання тютюнових виробів в Україні складає 75 млрд штук сигарет на рік. Однак учасники ринку пропонують переглянути ці дані, тому що обсяги продажів свідчать про більш місткий ринок. Вони припускають, що дійсний обсяг повинен скласти 85 млрд штук сигарет на рік [10].

Отже, можна зробити висновок, що, незважаючи на велику кількість нормативно-правових актів у сфері виробництва та обігу алкогольних напоїв та тютюнових виробів в Україні, законодавство, яке регулює цю галузь, потребує подальшого вдосконалення. Перш за все, на нашу думку, необхідним є перетворення Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» від 19 грудня 1995 р. [3] на закон прямої дії, щоб не виникало потреби додатково видавати нормативні постанови Кабінету Міністрів, а також ухвалення Закону України «Про виноград та вино», в якому б визначалися основні засади розвитку та регулювання виноградарства та виноробства в Україні, роль держави в регулюванні цієї діяльності.

Ураховуючи позитивні зміни, що відбулися в тютюновій галузі внаслідок реформування схеми оподаткування, ми вважаємо доцільним зменшення розміру ставки акцизного збору на спирт етиловий, що прискорить приріст прибутку до Державного бюджету та стане ефективним засобом для виведення ряду підприємств із «тіні», зменшення контрабанди.

Література

1. Орleshko В. І. До питання щодо критеріїв якості законів України в сфері торгівлі // Державне регулювання торгівлі в ринкових умовах: Матеріали міжпар. наук.-практ. конф., 24–26 жовтня 2001 р. / Відп. ред. А. А. Мазаракі. — К., 2001. — С. 41.
2. На рынке алкоголя меняются правила // Деловая неделя. — 2004. — 4 марта. — С. 9.
3. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів: Закон України від 19 грудня 1995 року № 481/95 // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 46. — Ст. 345.
4. Про внесення змін до деяких законів України щодо впорядкування обігу спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів: Закон України від 18 листопада 2004 року № 2189-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 4. — Ст. 91.
5. Лесникова М. Спиртовая промышленность // Обзор украинского рынка. — 2003. — № 2. — С. 65.
6. Дрига А. В. Активізація акцизного оподаткування в регулюванні соціальних процесів // Фінаси України. — 2001. — № 5. — С. 98.
7. Проект Закону «Про виноград та вино» № 2018 від 22.03.2004 р.
8. Паумова Я. Надежда на силу вертикальной интеграции // Комп&ьюП. — 2004. — 24–30 сент., № 38. — С. 32.
9. Про ставки акцизного збору на тютюнові вироби: Закон України від 6 лютого 1996 року № 30/96 // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 8. — Ст. 33.
10. Бадах Г. Выше планки // Обзор украинского рынка. — 2004. — № 7. — С. 45.

УДК 347.792

*О. С. Красільнікова,
аспірантка кафедри цивільного права ОНЮА*

**ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ СТРАХУВАННЯ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУДНОВЛАСНИКА**

Страховання відповідальності судновласника (так зване страховання відповідальності Р&I) є однією з найважливіших форм страховання судновласника [1]. Якщо страховання каско, страховання простоїв та страховання фрахту в більшості своїй досить постійні, то страховання відповідальності пов'язано з потребою, яка постійно зростає, у покриттях ризиків, пов'язаних із змінами, що відбуваються в морському праві і правилах виплати відшкодування в деяких країнах. Подібні зміни особливо яскраво виявляються в галузях захисту навіколишнього середовища і особистих травм. Крім цього, велика увага приділяється тому, як у різних ситуаціях застосовується право вимагати відшкодування.

Проте, незважаючи на дедалі більший розвиток значущості даного виду страховання, аналіз існуючої літератури з цього питання дозволяє дійти висновку, що на відміну від інших об'єктів морського страховання, відповідальності судновласника у вітчизняних джерелах приділяється, на наш погляд, недостатня увага. Дослідженням страховання відповідальності судновласника в контексті морського страховання займалися такі провідні вітчизняні вчені, як Г. В. Гришин, С. Л. Єфимов, Л. І. Корчевська, В. А. Мусін, К. Є. Турбіна, М. Царькова. Ін-